

تجزیه و تحلیل استراتژی نظامی عراق
در جنگ با جمهوری اسلامی ایران
(۶۷ - ۱۳۵۹)

دکتر فرهاد درویشی سه‌تلانی

عضو هیئت علمی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(۱)

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

تهران ۱۳۹۳

سرشناسه	: درویشی سه تلالی، فرهاد، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: تجزیه و تحلیل استراتژی نظامی عراق در جنگ با جمهوری اسلامی ایران ۶۷-۱۳۵۹ / فرهاد درویشی سه تلالی.
مشخصات نشر	: تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۵۹۲ ص: مضمور.
شابک	: ۲۳۰۰۰ ریال: ۳-۵۲-۵۴۴۳-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: قیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- علل
موضوع	: استراتژی نظامی
موضوع	: عراق -- جنبه‌های استراتژیکی
شناخته افزود	: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
رده بندی کنگره	: DSR ۱۵۹۸/۵۴۳۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۸۲۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۶۴۰۸۵

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

تجزیه و تحلیل استراتژی نظامی عراق در جنگ با جمهوری اسلامی ایران ۶۷-۱۳۵۹

نویسنده: دکتر فرهاد درویشی سه تلالی

ناظر علمی: دکتر حسین اردستانی

ویرایش: گودرز نوروزی، زهرا گل محمدی ■ بررسی و کنترل نهایی: مهدی انصاری

صفحه‌آرایی: سید هادی خاوشی ■ طرح جلد: هادی ناصر

لیتوگرافی: فرایند گویا ■ چاپ: قلم‌آذین ■ ناظر چاپ: محمد بهرزی

چاپ اول: ۱۳۹۳ ■ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۳،۰۰۰ تومان

شابک: ۳-۵۲-۵۴۴۳-۶۰۰-۹۷۸ ■ ISBN: 978-600-5443-52-3

کلیه حقوق متعلق به مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است.

نقل از کتاب با ذکر مأخذ مجاز و هرگونه بهره‌برداری دیگر منوط به اجازه کتبی این مرکز می‌باشد.

۱. تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه اول، شماره ۴، تلفن: ۶۶۴۸۱۵۳۱
۲. تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخرآری، مجتمع ناشران فخرآری، انتشارات مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
۳. خرمشهر، جنب مسجد جامع، بازار شهید محمد جهان‌آرا، شماره ۲۷

فهرست مطالب

۱۷	تشکر و امتنان
----	---------------

بخش نخست

مقدمه و کلیات

۲۱	مقدمه
----	-------

فصل اول

طرح پژوهش (۲۳-۳۴)

۲۵	طرح مسئله
۲۶	ضرورت و اهمیت موضوع
۲۸	بررسی ادبیات پژوهش
۳۰	پرسش‌های پژوهش
۳۱	مفاهیم
۳۱	متغیرها
۳۱	استراتژی پژوهشی
۳۲	روش جمع‌آوری اطلاعات
۳۲	فرضیه
۳۳	منابع
۳۳	ساختار و سازمان‌دهی پژوهش

فصل دوم

بحث مفهومی (۹۲ - ۳۵)

۳۷	مقدمه
۳۹	نخست: تعاریف
۳۹	مفهوم استراتژی
۴۴	تعریف نهایی استراتژی
۴۵	مفاهیم مرتبط با استراتژی
۴۹	دوم: تحول در مفهوم استراتژی
۴۹	انعقاد معاهده‌ی وستفالی
۵۰	رشد علوم دقیقه
۵۰	انقلاب فرانسه
۵۱	جنگ‌های داخلی امریکا
۵۲	استراتژی در عصر ناسیونالیسم و انقلاب صنعتی
۵۳	تغییرات به واسطه‌ی جنگ جهانی اول
۵۴	تحولات در سال‌های بین دو جنگ جهانی
۵۵	تغییرات بر اثر جنگ جهانی دوم
۵۷	سلاح اتمی و تحول در مفهوم استراتژی
۵۸	ابعاد دگرگون شده در مفهوم استراتژی
۵۹	سوم: انواع استراتژی
۵۹	الف) بر مبنای روش تحلیل
۶۰	ب) بر مبنای روش کلی جنگ
۶۴	ج) بر مبنای ایده‌های عملیاتی
۶۵	د) بر مبنای محیط جغرافیایی جنگ
۷۰	هـ) بر مبنای سلاح‌های استفاده شده
۷۱	چهارم: سطوح استراتژی
۷۱	۱. استراتژی کلان، یا بزرگ، یا جهانی
۷۲	۲. استراتژی ملی
۷۳	۳. استراتژی تخصصی یا استراتژی نظامی
۷۴	۴. استراتژی عملیاتی
۷۵	۵. استراتژی لجستیک

۷۶	پنجم: طراحی و تدوین استراتژی
۷۷	الف) الزامات و مقدمات تدوین استراتژی نظامی
۷۹	ب) عوامل مؤثر در طراحی، تنظیم و انتخاب استراتژی نظامی
۸۴	د) مراحل مهم در طراحی استراتژی نظامی
۸۶	نتیجه‌گیری
۸۸	منابع فصل دوم

فصل سوم

	بررسی دیدگاه‌های گوناگون درباره‌ی دلایل و اهداف عراق در حمله به ایران (۱۵۲-۹۳)
۹۵	مقدمه
۹۶	بررسی دیدگاه‌های موجود درباره‌ی دلایل حمله‌ی عراق به ایران
۹۷	۱. انقلاب اسلامی و پیامدهای آن
۱۰۸	۲. رقابت منطقه‌ی دیرینه میان ایران و عراق و فرصت‌طلبی صدام
۱۱۲	۳. عوامل بیخبرده‌ی تاریخی، فرهنگی و استراتژیک
۱۱۵	۴. مبارزه‌ی ایدئولوژیک، عامل شروع جنگ
۱۱۹	۵. اختلافات مرزی عامل شروع جنگ
۱۲۰	۶. شخصیت صدام حسین، عامل اصلی شروع جنگ
۱۲۱	۷. دیدگاه ترکیبی
۱۲۹	نظریه‌ی تلفیقی درباره‌ی انگیزه‌های عراق در حمله به ایران
۱۳۱	الف) سطح تحلیل فردی
۱۳۵	ب) سطح تحلیل ملی
۱۴۲	ج) سطح تحلیل کلان
۱۴۸	نتیجه‌گیری
۱۵۰	منابع فصل سوم

بخش دوم

استراتژی نظامی عراق در آغاز جنگ

۱۵۷	مقدمه
۱۵۸	الف) پیشینه‌ی ارتش عراق، ساختار و سیستم تسلیحاتی آن
۱۶۲	ب) تقسیم‌بندی استراتژی ارتش عراق در جنگ با ایران و منطق آن
۱۶۳	منبع

فصل چهارم

استراتژی نظامی هجومی؛ تهاجم اولیه‌ی عراق در آغاز تجاوز (۲۴۰-۱۶۵)

- ۱۶۷ ۱. ابعاد استراتژی نظامی هجومی عراق
- ۱۶۸ الف) اهداف نظامی ارتش عراق
- ۱۷۰ ب) طرح مانور، استعداد و ترکیب ارتش عراق
- ۱۷۰ جبهه‌ی جنوب
- ۱۷۱ جبهه‌ی میانی
- ۱۷۳ ج) استعداد و گسترش ارتش عراق
- ۱۷۵ ۲. سیر تحولات اساسی
- ۱۷۶ الف) مرحله‌ی اول استراتژی هجومی عراق (هفته‌ی نخست جنگ)
- ۱۷۹ جبهه‌ی جنوب
- ۱۸۷ جبهه‌ی مرکزی
- ۱۸۸ جبهه‌ی شمالی
- ۱۹۰ ب) مرحله‌ی دوم استراتژی هجومی عراق (تلاش برای اشغال خرمشهر و آبادان)
- ۱۹۶ ناامیدی از تصرف اهواز و دزفول و رکود در جبهه‌های میانی و شمالی
- ۱۹۸ اشغال خرمشهر
- ۲۰۲ ناکامی در تصرف آبادان
- ۲۱۰ دفع عملیات‌های کلاسیک ایران در دزفول، هویزه و آبادان
- ۲۱۸ خارج شدن نیروی دریایی عراق از عرصه‌ی جنگ
- ۲۱۹ ۳. دستاوردهای استراتژی تهاجمی عراق
- ۲۲۱ ۴. ارزیابی استراتژی تهاجمی عراق
- ۲۲۲ اتخاذ استراتژی جنگ محدود و کوتاه‌مدت
- ۲۲۳ تصور مبالغه‌آمیز عراق از قدرت خود و ضعیف پنداشتن جمهوری اسلامی ایران
- ۲۲۶ تطابق نداشتن توانمندی‌ها با اهداف و مقاصد نظامی
- ۲۲۸ ناهماهنگی و نبود تقسیم کار مناسب بین یگان‌ها
- ۲۳۰ استفاده نکردن از اصل موفقیت
- ۲۳۱ تقلید ناشیانه از جنگ ۶ روزه
- ۲۳۴ غلبه‌ی سیاسیون بر نظامیان
- ۲۳۶ منابع فصل چهارم

بخش سوم

استراتژی نظامی تدافعی عراق (اسفند ۱۳۵۹ تا فروردین ۱۳۶۷)

مقدمه ۲۴۱

فصل پنجم

استراتژی دفاع از سرزمین‌های اشغالی (۳۰۲ - ۲۴۵)

۱. زمینه‌های اتخاذ استراتژی دفاع از سرزمین‌های اشغالی ۲۴۷
 ۲. ابعاد استراتژی تدافعی عراق ۲۵۱
 - الف) طراحی سپر دفاعی مستحکم و نفوذناپذیر ۲۵۳
 - ب) ممانعت از نزدیک شدن نیروهای مهاجم ایرانی ۲۵۸
 - ج) برطرف کردن نقاط ضعف نیروهای عراقی ۲۶۲
 ۳. تحولات اساسی جبهه‌ها در دوره‌ی دفاع عراق از مناطق اشغالی... ۲۶۵
 - عملیات ثامن الائمه: سرانجام حضور ناقص و غیر اصولی ارتش عراق در شرق کارون ۲۶۶
 - عملیات طریق‌القدس: غافل‌گیری در برابر ابتکار نیروهای ایرانی در عبور از رمل‌ها ۲۷۲
 - عملیات فتح‌المبین: سقوط مواضع بوب‌های دوربرد عراق در شب اول ۲۷۸
 - عملیات بیت‌المقدس: خارج شدن برگ برنده از دست عراق ۲۸۵
 ۴. دستاوردهای استراتژی دفاع از سرزمین‌های اشغالی ۲۹۶
 ۵. ارزیابی استراتژی دفاعی عراق در دوره‌ی حضور در خاک ایران... ۲۹۸
- منابع فصل پنجم ۳۰۳

فصل ششم

استراتژی دفاع مطلق و همه‌جانبه (۳۶۲ - ۳۰۹)

۱. زمینه‌های اتخاذ استراتژی دفاع مطلق و همه‌جانبه ۳۱۱
 - الف) نگرانی از به خطر افتادن تمامیت ارضی عراق ۳۱۱
 - ب) تلاش نظام سیاسی عراق برای پایان دادن به جنگ ۳۱۳
 - ج) حمایت دولت‌های خارجی از عراق ۳۱۶
۲. ابعاد استراتژی نظامی دفاع همه‌جانبه ۳۲۲
 - الف) تدابیر عملیاتی در جبهه‌ها ۳۲۳
 - ب) سایر تدابیر و اقدامات ۳۳۷
۳. تحولات اساسی در جبهه‌های جنگ ۳۴۰

۳۴۰	عملیات رمضان: توقف ایران پشت خطوط جدید پدافندی عراق
۳۴۵	عملیات مسلم بن عقیل: بهره‌گیری عراق از موانع طبیعی و مصنوعی
۳۴۷	عملیات والفجر مقدماتی: ایجاد موانع متعدد در برابر نیروهای ایرانی
۳۵۰	عملیات والفجر ۱: غلبه‌ی آتش عراق بر ایران
۳۵۲	عملیات‌های والفجر ۲ و والفجر ۳: ناکامی عراق در حفظ مواضع
۳۵۶	عملیات والفجر ۴
۳۵۸	۴. ارزیابی استراتژی دفاع همه‌جانبه‌ی عراق
۳۶۴	منابع فصل ششم

فصل هفتم

استراتژی توسعه‌ی دامنه‌ی جنگ (۴۱۶ - ۳۶۹)

۳۷۱	۱. زمینه‌های اتخاذ استراتژی توسعه‌ی دامنه‌ی جنگ
۳۷۴	۲. ابعاد استراتژی توسعه‌ی دامنه‌ی جنگ
۳۷۴	الف) ابعاد جدید استراتژی
۳۸۱	ب) تداوم ابعاد استراتژی پیشین
۳۹۳	۳. تحولات اساسی در جبهه‌های جنگ
۳۹۳	عملیات خیبر: ابتکار جدید ایران در انتخاب منطقه‌ی عملیاتی
۳۹۷	عملیات میمک: پاتک‌های گسترده‌ی نیروهای عراقی
۳۹۸	توسعه‌ی حملات شیمیایی: تلاش برای تزلزل در روحیه‌ی رزمندگان
۳۹۸	بمب‌باران مراکز صدور نفت: تلاش برای قطع شریان‌های حیاتی ایران
۴۰۰	بمب‌باران مناطق مسکونی ایران: تلاش برای تزلزل در پشت جبهه
۴۰۱	عملیات بدر: متوقف شدن مجدد ایران در شرق دجله
۴۰۴	عملیات والفجر ۸: شکست استراتژی توسعه‌ی دامنه‌ی جنگ
۴۱۰	۴. ارزیابی استراتژی
۴۱۲	منابع فصل هفتم

فصل هشتم

استراتژی دفاع متحرک (۴۵۰ - ۴۱۷)

۴۱۹	۱. زمینه‌های اتخاذ استراتژی دفاع متحرک
۴۲۳	۲. ابعاد استراتژی دفاع متحرک

۴۲۳	الف) تدابیر خاص استراتژی دفاع متحرک
۴۲۵	ب) تدابیر عمومی
۴۳۲	۳. تحولات اساسی در جبهه‌ها
۴۴۴	۴. دستاوردهای استراتژی دفاع متحرک
۴۴۶	منابع فصل هشتم

فصل نهم

دوره‌ی گذار از استراتژی دفاعی به تهاجمی (۴۵۱ - ۴۹۲)

۴۵۱	مقدمه
۴۵۲	۱. زمینه‌های دوره‌ی گذار
۴۵۵	۲. ابعاد استراتژی دوره‌ی گذار
۴۵۵	الف) ابعاد دفاعی
۴۶۳	ب) ابعاد زمینه‌ساز تهاجم
۴۶۹	۳. تحولات اساسی در دوره‌ی گذار
۴۶۹	الف) ماجرای مک‌فارلین
۴۷۲	ب) عملیات‌های نامنظم در داخل خاک عراق
۴۷۵	ج) عملیات کربلای ۴: تحمیل شکست سنگین به ایران
۴۷۸	د) عملیات کربلای ۵: ناکامی عراق در برابر سرعت عمل ایران
۴۸۱	تصویب قطع‌نامه‌ی ۵۹۸
۴۸۲	آغاز دور جدید حملات هوایی و شیمیایی
۴۸۶	۴. ارزیابی دوره‌ی گذار
۴۸۹	منابع فصل نهم

بخش چهارم

استراتژی نظامی هجوم مجدد عراق (بهار و تابستان ۱۳۶۷)

فصل دهم

انتخاب مجدد استراتژی نظامی هجومی (۴۹۵ - ۵۳۶)

۴۹۷	مقدمه
۴۹۹	۱. زمینه‌های انتخاب مجدد استراتژی تهاجمی
۴۹۹	الف) اجماع بین‌المللی برای پایان یافتن جنگ

- ۵۰۵ (ب) بر هم خوردن موازنه‌ی قوا بین ایران و عراق
- ۵۱۱ ۲. ابعاد استراتژی تهاجم مجدد عراق
- ۵۱۵ ۳. تحولات اساسی در دوره‌ی استراتژی تهاجم مجدد
- ۵۱۵ الف) بازپس‌گیری سرزمین‌های عراقی در تصرف ایران (۱۳۶۷/۱/۲۸ تا ۱۳۶۷/۴/۲۷)
- ۵۲۶ (ب) تجاوز مجدد به خاک ایران (۱۳۶۷/۴/۳۱ تا ۱۳۶۷/۵/۲۹)
- ۵۳۰ ۴. ارزیابی و پیامدهای اتخاذ استراتژی جدید
- ۵۳۴ منابع فصل دهم

فصل یازدهم

نتیجه‌گیری و ارزیابی (۵۵۶ - ۵۳۷)

- ۵۳۹ ۱. خلاصه‌ی نتایج فصل‌های پژوهش
- ۵۴۳ نقاط قوت عراق
- ۵۴۴ نقاط ضعف عراق
- ۵۴۹ فضای مساعد بین‌المللی
- ۵۴۹ تغییر موازنه‌ی قوا در جبهه‌ها به نفع عراق
- ۵۵۰ ۲. استنتاجات موضوعی
- ۵۵۳ نقاط ضعف استراتژی نظامی عراق در کل دوره‌ی جنگ
- ۵۵۴ نقاط قوت استراتژی نظامی عراق در کل دوره‌ی جنگ

بخش پنجم

کتاب‌نامه و نمایه

- ۵۵۹ کتاب‌نامه
- ۵۵۹ الف) کتب
- ۵۶۴ ب) مقالات
- ۵۶۷ پ) اسناد و منابع اختصاصی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
- ۵۶۸ ت) خبرگزاری و مطبوعات
- ۵۶۹ منابع انگلیسی
- ۵۷۱ نمایه